

Gymnasieskolans reformering, en lång och snårig resa från 1976 in på 1990-talet

PRECIS FÖRE RIKSDAGSVALET 1976 utfärdade skolminister Lena Hjelm-Wallén direktiv till en utredning av den framtida gymnasieskolan.

Med detta startade ett oavbrutet utredningsarbete, en omfattande försöksverksamhet, och en lång och intensiv debatt om gymnasieskolans framtid. En strid ström av utbildnings- och skolministrar från olika partier kom och gick. De flesta gav tilläggsdirektiv eller startade nya utredningar, som ofta var det enda förslaget i lagda propositioner och riksdagsbeslut.

När skolminister Göran Persson 1990 konfronterades med den senaste i raden av remissyttranden på förslagen om en framtida gymnasieskola, konstaterade han att han kände sig obunden av de av remissinstanserna hårt kritiserade förslagen.

Det blev inte heller några samlade beslut om ny gymnasieskola 1990. Arbetet gick vidare och det blev en uppgift för Lärarförbundet att fortsätta arbetet med den framtida gymnasieskolan.

Att den successiva reformeringen av gymnasieskolan gick så långsamt – vissa perioder hände inte särskilt mycket i de av staten tillsatta utredningarna – kan ha flera olika orsaker. Dels fanns skillnader i uppfattningar hos de politiska partierna om den framtida utvecklingen, dels fanns starka särintressen som stred inbördes.

Gymnasieskolan skulle tvivelsutan behövt byggas ut för att ta emot fler elever under perioden. Den skulle dessutom behövt utvecklas för att bättre anpassa innehållet och arbetssätten i skolan, i takt med samhällets utveckling och förändring. Detta gällde inte minst inom arbetsmarknadens område.

Andelen elever inom verksamheten ökades ändå successivt under perioden, inte minst beroende på att antalet lediga och möjliga anställningar för 16-åringar minskade kraftigt under perioden. Alternativet till en gymnasieplats var arbetslöshet. Ett problem som växte drastiskt i början på 1980-talet.

SFL försökte under hela perioden, i linje med sin utbildningspolitik, driva på såväl översynen och reformeringen av gymnasieskolans innehåll, som dess utbyggnad, dessvärre utan större effekt. Det fanns stora hinder i vägen.

Skolminister Lena Hjelm-Wallén utfärdade strax före riksdagsvalet 1976 direktiv till en översyn av gymnasieskolan. Skolminister Göran Persson fick 1990 försöka åstadkomma en samlad proposition i ämnet.

Anna Sundqvist, Kathy Nilsson, Agneta Gombringer och Karin Thorsander, alla från Värmland, överlämnade den jättelika budkaveln till skolminister Göran Persson. Budkaveln var underskriven av en rad kulturpersonligheter som krävde att bild och musik skulle finnas på alla gymnasielinjer och att konst- och musikhistoria skulle vara kvar i gymnasieskolan som ämne. Göran Persson sa att han kände sig obunden av de förslag som gått ut på remiss.

Den återhållsamma och svaga offentliga ekonomin var dock huvudskälet till den långt utdragna reformprocessen. Detta oavsett politisk färg på de regeringar som kom och gick.

Som exempel kan nämnas att riksdagen 1981 beslöt om en neddragning av gymnasieskolans anslag med 180 miljoner kronor.

1976 års direktiv till gymnasieutredningen

SKOLMINISTER LENA HJELM-WALLÉN sade i direktiven att gymnasieskolan upplevdes alltför mycket präglad av arbetslivets differentiering. Vissa linjer var utpräglat yrkesinriktade medan andra

saknade yrkesinriktning och främst syftade till fortsatta studier vid högskolan.

Kommitténs uppgift blev därför att komma med förslag som ledde till en mer demokratisk organisation. Gymnasieutbildningen skulle vidare stärka den enskildes ställning på arbetsmarknaden. Dess uppgift var också att motverka snäva kategoriindelningar och yrkesmässiga återvändsgränder med sociala skillnader som följd.

De mer preciserade direktiven sammanfattas nedan i punktform:

Alla som genomgått gymnasieskolan ska vara väl förberedda, både för att gå ut i förvärvslivet och för att fortsätta med studier.

Organisationen ska möjliggöra återkommande utbildning.

Utredningen ska pröva nuvarande linjeorganisation. Prövningen ska ske gemensamt för grupper av linjer och specialkurser som är inriktade mot en gemensam sektor i arbetslivet.

Utredningen ska också undersöka om gymnasieskolutbildningen kan läggas upp efter en principiell modell som utgår från en gemensam inriktning mot ett brett yrkesområde, där vissa linjer och specialkurser skulle kunna sammanföras i gemensamma studiegångar.

Fortfarande ska korta specialinriktade kurser finnas kvar.

Former för ökad samverkan mellan gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning ska prövas.

Möjligheter till kontinuerlig intagning prövas.

Nya utbildningsvägar kan komma att behövas.

Det regionala och lokala inflytandet över planeringen bör öka.

Arbetsätt och arbetsformer bör utvecklas i riktning mot det som SLA-utredningen föreslog för grundskolan. Bland annat bör arbetet ges en ökad inriktning mot praktiska och laborativa arbetsätt.

Förslag bör tas fram på hur svenskundervisningen på tvååriga yrkeslinjer ska förbättras.

Förslag ska tas fram på hur den sociala och könsmässiga snedfördelningen ska kunna brytas upp.

Direktiven hade beretts i samråd med arbetsmarknadens parter. SFL hade deltagit via TCO. Inriktningen på kommitténs arbete stämde väl med SFL:s utbildningspolitiska syn på gymnasieskolan. Att utreda en bredare basutbildning med inriktning mot ett brett yrkesområde var ett av SFL:s krav. Likaså nya arbetsätt och arbetsformer, med inriktning mot mera praktiskt och laborativt arbete.

SFL hade stora förväntningar på det kommande arbetet, där förbundet fanns representerat i en expertgrupp, med möjligheter att följa och påverka utredningens arbete.

Ny regering – nya signaler

RIKSDAGSVALET 1976 med en borgerlig valseger kom dock emellan, och innan utredningen hann påbörja arbetet fanns en ny utbildningsminister i en ny borgerlig regering. Den nya utbildningsministern, Britt Mogård (m) aviserade att tilläggsdirektiv skulle komma, och arbetet kom att bli vilande i avvaktan på nya signaler från den nya regeringen.

Efter viss turbulens i arbetet med nya direktiv, och där utredningens ordförande och huvudsekreterare avgick, kom så ett förslag fram 1981. Samma år som besparingskravet på gymnasieskolan uppgick till 180 miljoner.

Efter nästan ett års remissarbete inom förbundet lämnade SFL sina synpunkter på hösten 1982.

SFL konstaterade att gymnasieskolan behövde reformeras. Förbundet ansåg att all gymnasieutbildning borde vara treårig och både studieförberedande och yrkesförberedande. SFL redovisade också de förväntningar som de ursprungliga direktiven väckt. De låg ju väl i linje med SFL:s politik. Däremot menade SFL att de se-

nare utfärdade tilläggsdirektiven om ekonomiska begränsningar omöjliggjort en seriös prövning av hur den framtida gymnasieskolan skulle utformas. Därför avvisade SFL bestämt utredningens förslag med hänvisning till att det inte var möjligt att genomföra någon reform, om inga resurser ställdes till förfogande.

Med samma motiv intog Skolledarförbundet, SL och LR samma hållning, ingen reform utan resurser. Därmed hade samtliga personalorganisationer på området sagt nej. Alla fyra organisationer avvisade dessutom det förslag om "treterminssystem" som utredningen tagit fram, liksom förslaget om förlängt läsår.

LENA HJELM-WALLÉN ÅTERKOM som utbildningsminister efter riksdagsvalet 1982, som på nytt gav socialdemokraterna regeringsmakten. Tillsammans med Bengt Göransson som kulturminister och skolminister fick hon nu ta fatt på uppföljning av den utredning hon lagt direktiv till som skolminister 1976.

Det dröjde emellertid till 1984 innan en proposition i ämnet lades från Utbildningsdepartementet.

Regeringen valde i propositionen en ny väg. Gymnasieskolan skulle reformeras stegvis och i nära samarbete med dem som var verksamma i skolan.

Till grund för reformeringen skulle ligga en femårig försöksverksamhet, som avsågs starta hösten 1984.

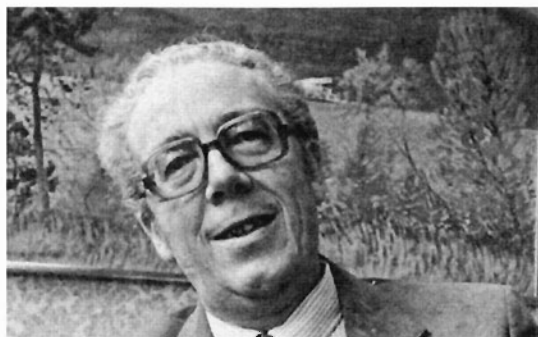
Utbildningsministern konstaterade att de stora organisatoriska skolreformernas tid var förbi. Försöksverksamhet skulle föregå de slutliga besluten.

I propositionen angavs vissa inriktningar och riktlinjer för försöksverksamheten, som i stort sett i sak överensstämde med de direktiv som utfärdats 1976. En särskild arbetsgrupp tillsattes inom departementet för att följa och utvärdera försöksverksamheten. Till denna arbetsgrupp inbjöds parterna för att följa gruppens arbete.

SFL tillsatte en intern arbetsgrupp för att följa försöksverksamheten, och för att själv kunna belysa olika problem och frågeställningar.

Dock var besvikelsen inom förbundet stor eftersom en genomgripande reformering av gymnasieskolan sköts fram ytterligare fem år.

**Lena Hjelm-Wallén
åter som utbildningsminister 1982,
proposition 1984**

1986 presenterades utredningen om yrkesutbildningen i gymnasieskolan. Utredningsordföranden, Sven-Åke Johansson, uppvisade en glad och stolt min när förslagen presenterades. Det viktigaste förslaget var treåriga yrkesutbildningar förlagda till skolan och olika arbetsplatser. ”Ett djärvt förslag i ekonomiska nedskärningstider”, konstaterade Sven-Åke Johansson. Det visade det sig också vara, om inte för djärvt, dock för dyrt. Försöksverksamheten fick fortsätta.

Utredningen om förändring av gymnasiets yrkesförberedande utbildningar resulterade i ett regeringsförslag om försöksverksamhet i propositionen 1989.

Ombudsman Yvonne Hyttinen uttryckte SFL:s missnöje med såväl den ringa omfattningen av försöksverksamheten som avsaknaden av tydlig inriktning på lärarnas inflytande i utformningen av verksamheten.

Positivt var dock att propositionens inriktningsbeskrivning för försöksverksamheten i huvudsak låg i linje med SFL:s utbildningspolitiska krav för gymnasieskolan.

Rubriken på ledaren i Fackläraren, som kommenterade propositionen, summerade dock väl uppfattningen om regeringens ambitioner i frågan: ”Viljan är större än orken”.

Översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen, ÖGY

I 1984 TILLSATTES OCKSÅ en utredning för att belysa och komma med förslag om den gymnasiala yrkesutbildningen. Till ordförande utsågs den förra SIA-utredaren Sven-Åke Johansson. SFL fick representation i en referensgrupp till utredningen.

Utredningen arbetade snabbt och kunde våren 1986 lägga sina förslag. Det viktigaste förslaget var treåriga yrkesutbildningar förlagda till skolan och till arbetsplatser. Innehållet i yrkesämnena skulle konstrueras i moduler enligt mönster från AMU och Komvux. Förslagen var att betrakta som riktlinjer inför fortsatt arbete, exempelvis med kursplaner etcetera. Utredningen konstaterade också det stora behovet av personalfortbildning, men också nä-

ringslivets och kommunernas ansvar för att tillräckligt med platser för den arbetsplatsförlagda utbildningen skulle ställas till förförande.

Remisstiden kom att fastställas till hösten 1986 och Sven-Åke Johansson hoppades på proposition och riksdagsbehandling av frågan under våren 1987.

ÖGY KONSTATERADE inledningsvis i förslaget: "Yrkesutbildningens kvalitet måste höjas. Den ska ge god färdigutbildning. Ett tredje år läggs till, under vilket eleverna kan specialisera sig och färdighetsträna sig."

SFL:s remissvar på ÖGY

SFL delade ÖGY:s mening att det var viktigt att höja yrkesutbildningens kvalitet. Men SFL menade att utredningens påstående att förslaget innebar en treårig gymnasieutbildning var tveksamt. SFL hävdade att den av utredningen föreslagna arbetsplatsförlagda utbildningen var en felaktig rubricering av utbildning. Enligt SFL borde utbildning ske i skolan och praktik ske på arbetsplatserna.

SFL varnade för att eleverna med utredningens förslag skulle riskera att bli utnyttjade på arbetsplatserna som billig, oavlönad arbetskraft.

Förbundet krävde också att den modulindelning som utredningen föreslagit för yrkesdelen av utbildningen borde prövas genom försöksverksamhet, innan systemet infördes.

Trots de negativa synpunkterna ansåg SFL att ÖGY-förslagen ändå var ett steg framåt. Förbundet krävde därför och fick representation i de 17 olika läroplansgrupper på SÖ, som fått uppdraget att på ÖGY:s grund utforma läroplansförslag för de olika sektorerna/ämnena.

SFL tog också både informella och formella kontakter med regeringen under departementets arbete med att förbereda en ny proposition om gymnasieskolans framtid. I båda dessa sammanhang fortsatte SFL att driva frågan om en treårig gymnasieutbildning för alla linjer och utbildningar.

Någon sådan samlad proposition lades dock inte fram. Även kring ÖGY-utredningens förslag genomfördes försöksverksamhet i ett antal kommuner. Flera utredningar för olika delar av gymnasieskolan tillsattes och försök påbörjades inom olika delar av gym-

nasieskolan. Samtidigt pågick arbetet i SÖ, där olika intressenter drog åt olika håll i arbetet med kursplanerna.

Bilden var minst sagt spretig när SFL och övriga remissinstanser 1990 fick fyra olika delutredningar på samlad remiss. I brist på en samlad och enhetlig politisk linje i frågan om en framtida gymnasieskola, blev det i någon mening en uppgift för respektive remissinstans att formulera en sådan.

Fyra olika utredningar, erfarenheter från försöksverksamhet och kritiska remissvar var skolminister Göran Perssons utgångsläge för ny proposition

PÅ VÅREN 1990 fick SFL och övriga remissinstanser fyra olika utredningar om gymnasieskolan för yttrande.

Studievägsstrukturen för de yrkesförberedande linjerna.

Studievägsstrukturen och timplanerna för de studieförberedande linjerna.

Mittblocksutredningen.

Utredningen om den lilla ramen.

SFL och även många andra remissinstanser var mycket kritiska och direkt avvisande till de framlagda förslagen. SFL och SL sade i inledningen till sitt gemensamma svar: "Det saknas helhetssyn, det är otydligt hur den politiska viljeinriktningen ser ut när det gäller synen på den kunskap som gymnasieskolan ska ge och förslagen ger ett fragmentariskt intryck."

Så mycket mer brutalt kan knappast missnöjet formuleras med vad som åstadkommits på 14 år efter det att de första direktiven lagts fram till en utredning om gymnasiets framtida organisation. Vad som levererats av ansvariga politiker och myndigheter under 14 år, med i huvudsak besparingsmål i fokus kan nog, om SFL:s och SL:s remissvar översätts till vardaglig svenska, endast uttryckas som "ett fiasko". Detta gäller för hanteringen, oavsett vilken regeringskonstellation som innehaft makten.

De två lärarförbunden konstaterade vidare i sitt remissvar att det inte fanns mycket i förslagen som motverkade den sociala och könsrättvisa snedfördelningen.

Skillnaden mellan studieförberedande och yrkesförberedande

linjer markerades så tydligt att det innebar en återgång till tidigare förhållanden.

De två förbunden konstaterade att den föreslagna gymnasieskolan inte tillgodosåg de kunskapskrav som kan ställas på en vuxen medborgare.

Därför avvisade förbunden bestämt de lagda förslagen.

Kritiken var också förödande från andra remissorgan.

TCO konstaterade att det var anmärkningsvärt att departementet inte lade fram ett fullständigt och politiskt sammanhållet reformförslag.

"Sekelskiftet kan inte mötas med en gymnasieskola som utbildar för gårdagens arbetsliv", skrev LO i sitt svar.

"Det behövs en betydligt ambitiösare reform av gymnasieskolan", skrev SAF.

Något symptomatiskt för hela läget sade SÖ:s generaldirektör Erland Ringborg vid en nationell konferens i Växjö: "Vi får vara glada om vi lyckas genomföra de förslag som nu ligger i gymnasieutredningarna. Särintressena hotar hela tiden att torpedera helheten."

SFL fick inte som organisation uppleva fortsättningen på utvecklingen. Någon proposition kom inte 1990.

Det fortsatta arbetet med att driva en politik för en framtida gymnasieskola hamnade på det nya Lärarförbundets bord. Den kampen tillhör ej denna bok.

DET FANNES EN SAMSTÄMMIG uppfattning i samhället att gymnasieskolan måste reformeras. Den stora volymökning som krävdes, för att ta hand om den stora ungdomsarbetslöshet som uppstod för ungdomar i 16-årsåldern i början av 1980-talet var en orsak. Arbetsmarknadens högre krav på kvalificerad arbetskraft, och Sveriges framtid som nation i en alltmer globaliserad värld, var ytterligare motiv.

Det fanns en medvetenhet om behovet av förändrat innehåll och förändrade arbetsformer i gymnasieskolan. SIA-utredningen och riksdagsbeslutet om SIA-skolan omfattade beslut om detta.

Behovet av ett mera praktiskt och laborativt arbetssätt och ett närmare samspel mellan teori och praktik var heller inte främmande för de politiska beslutsfattarna. Inte heller de praktisk-estetiska

Något symptomatiskt för hela läget sade SÖ:s generaldirektör Erland Ringborg vid en nationell konferens i Växjö: "Vi får vara glada om vi lyckas genomföra de förslag som nu ligger i gymnasieutredningarna. Särintressena hotar hela tiden att torpedera helheten."

Sammanfattande slutsatser om arbetet med att reformera gymnasieskolan

ämnenas betydelse för en god personlighetsutveckling och, för att använda SFL:s terminologi, för att skapa god handlingsberedskap för individens deltagande i livets olika situationer.

Ändå lyckades inte politikerna och de ansvariga myndigheterna under 14 år, oavsett politisk färg på regeringsinnehavet, åstadkomma annat än ett misslyckande. Samtidigt som elever, föräldrar och lärare gjorde sitt bästa av situationen i gymnasieskolan, men där rimliga förutsättningarna för verksamheten inte gavs från de ansvariga instanserna i samhället.

Vad kan förklara detta?

Den offentliga sektorns svaga ekonomi, och nedskärningarna av de offentliga utgifterna i kampen mot inflationen är en orsak, men kan inte förklara allt.

Svaga regeringar, under den borgerliga perioden 1976–1982, med stora motsättningar mellan de olika partierna och en serie regeringskriser, under de socialdemokratiska minoritetsregeringarna ett bräckligt underlag i riksdagen, försvårade säkerligen möjligheterna att föra en konsistent och prioriterad politik på området.

Därtill en trött och trögörslig skolbyråkrati i SÖ, som saknade kraft att balansera olika särintressen men också att mellan alla egna experter och ämnesföreträdare skapa en sammanhållen politik för den framtida gymnasieskolan. SÖ:s generaldirektörs uttalande att "vi får vara glada för det lilla" och "det är särintressenas fel" var symptomatiska för tillståndet. Myndigheten lades ju också ner i början av 1990-talet av skolminister Göran Persson.

Sammanfattningsvis präglades perioden av brist på resurser och brist på sammanhållen utbildningspolitik hos de politiska partierna. Därtill en trög skolbyråkrati, SÖ, som inte heller inom området gymnasieskolan förmådde bli den samhällsinstitution som samlat kunde bereda och leverera de uppdrag, som regeringarna likväl gav under perioden.

Vid en samlad genomgång av debatten om och arbetet med reformeringen framstår det relativt klart att SFL var den aktör på området som hade en genomarbetad och ideologiskt baserad utbildningspolitik för gymnasieskolan.